

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעורים ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

שביעי של פסח, ופרשת אחרי –
תשפ"ב

התוכן:

1. הלכות יו"ט ש"במטבח" ("ליל שביעי של פסח") – עמוד 2.
2. "אם מותר להבטיח לגוי שיקנה ממנו החמץ" (שב"ק "אחרי") – עמוד 6

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א

באתרנו: <http://pninim.co.il/>

תחת הלינק: [שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר](#)

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

שביעי של פסח תשפ"ב

מקצת דיני יו"ט במטבח

ברירה בכלי המיוחד לברירה

אסור לברור ביו"ט בכלי המיוחד לכך כמו בנפה וכברה (שו"ע סי' תקי"ב), והסביר המ"ב (שם סק"ז) שהוא איסור דרבנן משום דמיחזי כמאן דעביד לצורך מחר, דדרך ברירה בכלים הללו לעשות לימים הרבה, וכמו"כ אסור להשתמש במסננת כמבואר בשו"ע (שם ס"ג) אין מסננין החרדל במסננת שלו, וכי האגלי טל (בורר ס"ו) לגבי שבת דמקלף פירות ותיון הם ג"כ כלים המיוחדים לברירה, ואסור להשתמש בהם בשבת.

שימוש במסננת לאטריות ושפיכת מים שנשארו בסיר אחרי הבישול

בכל זאת אם לא הי' אפשר לברור מערב יו"ט, כגון שיפגום טעמו, התיירו להשתמש בכלי המיוחד לכך אם אין הדרך לברור הרבה יחד ולצורך ימים רבים, ולכן כי המ"ב (סי' תקי"ב סק"ב) דאם לא הי' אפשר לסנן מעיו"ט מותר לסנן אפילו במסננת, ולפי"ז מותר לסנן אטריות במסננת המיוחדת להן אפילו אם בשלך כבר מערב יו"ט, אבל כיון שיאבדו קצת מטעמם אם יסננם בעיו"ט, מותר לסננם ביו"ט. כמו"כ גם מותר לשפוך מי הבישול מן הסיר, ולהשאיר האטריות או התפוא"א בתוך הסיר (שו"ת חשב האפוד ח"ג סי' ל"ה).

שימוש במקלף פירות

כמו"כ מותר לקלף תפוחי אדמה ומלפפונים ותפוחים במקלף פירות ביתי (הרבה מחמירים לקלף כל הפירות וירקות שאוכלים בפסח), ואע"פ שהוא כלי המיוחד לכך, מ"מ פסק מרן הגרשז"א זצ"ל (שש"כ פ"ד הערה כ"ט) ע"פ המבואר בבה"ל (סי' תקי"ב ס"ד ד"ה מותר) דהאיסור הוא דווקא בכלי שהדרך לברור בו לצורך ימים רבים, והוא כעין קצירה וטחינה שעושים לזמן רב, אבל אם אין הכלי מיועד לשימוש לצורך זמן רב מותר (וכן היקל מרן הגריש"א זצ"ל במבקשי תורה הלי' יו"ט עמוד רנ"ז, אמנם בשבות יצחק על יו"ט עמוד ק"ה מביא שמרן הגריש"א זצ"ל החמיר שלא להשתמש במקלף משום שהוא כלי המיוחד לברירה, ואין בזה שינוי מדרך חול, אבל למעשה כמדומני שמנהג העולם להקל בזה).

הוצאת שקית תה מהכוס

כמו"כ המכין כוס תה ביו"ט בעזרת שקית תה, אע"פ שבשבת (חוץ משאלות של בישול, אי"כ יסמוך על המקילין בזה בכלי שלישי ואכמ"ל) כי בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' צ"ט סק"ב) דעצם הוצאת השקית אין בו משום בורר משום שהוא כמו הוצאת ביצים מהמים (עי' שביתת השבת בורר סי"א וסקכ"ה), אבל טיפות המים הנוטפים מהשקית בשעה שמוציאה נחשב כבורר בכלי משום שהשקית נחשבת ככלי העשוי לברירה, מ"מ ביו"ט מותר להוציא השקית תה, דהרי לא הי' יכול לעשותו מערב יו"ט, ואע"פ שהי' יכול להכין תמצית תה מעיו"ט, ידוע שתמצית שעשויה סמוך לשתיה יש לה טעם יותר טוב, וסגי בהכי כדי להתיר לברור ביו"ט לצורך אוכל נפש כמבואר במ"ב (סי' תקי"ב סק"ז).

שטיפת פירות וירקות וחסא ושריית ארבעס במים

יש להסתפק היאך לנהוג ביו"ט בשטיפת פירות וירקות המלוכלכים, כגון שרוצים לבשל תפוחי אדמה שהם מלוכלכים. בשו"ע (סי' שיי"ט ס"ח) נפסק לגבי שבת דאין שורין את הכרשינין (וכי המ"ב סק"ט דה"ה תפוחי אדמה וכל כה"ג), דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת, דהו"ל כבורר, והבה"ל שם (ד"ה דהו"ל כבורר) כ' שהפמ"ג מסתפק אם יש בזה חיוב חטאת, אבל הבה"ל הוכיח דהוא איסור דאורייתא (אמנם באג"ט בורר סט"ו – סט"ז, ושביית השבת בורר באר רחובות סק"ג, ס"ל דהאיסור הוא רק מדרבנן, ואפשר טעמם הוא הואיל ואינו עושה מעשה הברירה בידיים, אלא דנעשה ממילא בתוך המים). ומ"מ מותר לשרות פירות במים כדי להסיר חומר הריסוס מעליהם, דכיון שאין בו ממשות ואינו ניכר, אין בזה איסור בורר (ששי"כ פ"ג הערה נ"ו בשם מרן הגרשז"א זצ"ל, שו"ת שבט הלוי ח"א סי' נ"ב סק"ב).

בהלי יו"ט המ"ב לא הזכיר האיסור של שריית הכרשינין, אבל המ"א (סי' תקי"י סוסק"ד) כ' בשם היש"ש דאסור ביו"ט אם כוונתו היא כדי שהפסולת יצוף מלמעלה, וכן פסקו הבה"ט (שם סק"ב) והח"א (כלל פ"ב ס"ד) והקצשו"ע (סי' צ"ח ס"ז), ובשו"ע הרב (סי' תקי"י ס"ו) הוסיף דאסור אפילו אם לא הי' אפשר מערב יו"ט. בטעם האיסור ביו"ט, כתב הח"א שהוא דרך חול, אבל לגבי שבת חידשו כמה פוסקים דהאיסור הוא משום דהוי כמו ברירה בכלי (עי' איל משולש על ה' בורר פט"ו הערה ז'), ולפי כל הני פוסקים, אסור לשרות חסא במים ביו"ט כדי לנקותו.

לפ"ז יש להסתפק במי שבא לבשל קטניות ביו"ט לצורך שלום זכר, ויש בהן קטניות מתולעות, שיהי' אסור ליתנם בתוך כלי מלא מים כדי שהמתולעות יצופו למעלה, אבל מרן הגרשז"א זצ"ל (ששי"כ פ"ד הערה כ') כ' דאפשר כל האיסור הוא רק כשהם מלוכלכים בעפר שהדרך לברור לימים רבים, משא"כ בברירת קטניות מתולעות, כיון שרגילים בכך לפני הבישול, אין זה נחשב כבורר, ונשאר בצ"ע.

ומ"מ מרן הגרשז"א זצ"ל פסק דמותר לשטוף הפירות וירקות תחת ברז מים ביו"ט, דהרי אפילו בשבת נחלקו הפוסקים בזה, דיי"א (אג"מ או"ח ח"א סי' קכ"ה, וקצות השלחן סי' קכ"ה בדה"ש סקט"ז, ואיל משולש פט"ו הערה י' בשם מרן הגרשז"א זצ"ל) דאע"פ שגם תחת הברז בורר הפסולת מהאוכל, מ"מ מאי שנא מהדחת כלים ומקילוף פירות דמותר משום שא"א בענין אחר (יש לציין שמביאים עדות שמרן החזו"א זצ"ל החמיר בזה – עי' איל משולש שם הערה י"ג), ויש להוסיף עוד סברא להקל ע"פ הבה"ל (סי' תקי"י ס"ד), דאפילו לברור בכלי ביו"ט מותר אם אין הדרך לעשותו להרבה זמן.

לפי ההוראות של מגדלי החסא שאין בו חשש תולעים, צריכים להשרותו במים ואח"כ לשטוף אותו תחת ברז מים, או לחילופין להשרותו בחומץ, אבל העירו דאין לעשות העצה השניה ביו"ט, כיון שאם יש שם תולעים, החומץ הורג אותם.

הוצאת אוכל מהמקפיא

כשחל יו"ט בערב ש"ק, בהרבה משפחות אין מקום במקרר לאחסן האוכל של שבת ושל יו"ט, ולכן מכניסים התבשילים שהם לצורך שבת במקפיא, ומוציאים אותם ביו"ט אחה"צ, ויש לדון בזה משום נולד ומשום הכנה. והנה לכאורה אין איסור משום נולד, דהרי מותר לבשל ולאפות ביו"ט, אע"פ שלפעמים משנה האוכל, כגון באפיית עוגה שהיתה בלילה רכה ונהפכת לעוגה, וכן בבישול ביצה שנהפך מדבר נוזלי לביצה קשה, דכיון שאין זה בגדר נולד גמור אין בו איסור מוקצה, וגם אין איסור לבשלו שיאסר משום מוליד.

מאידך גיסא גם אין איסור משום הכנה, כיון שעירב עירוב תבשילין בעיו"ט. ויותר מזה, יש מקילין להוציא מאכל קפוא מהמקפיא ביו"ט ראשון כדי שיפשיר לצורך אכילתו ביו"ט שני שאינו חל בשבת, ולא עשה עירוב תבשילין, כשכוונתו היא שלא יצטרך להמתין הרבה זמן בליל יו"ט שני עד שיפשיר, על סמך מש"כ בשו"ת מהרש"ג (ח"א סי' ס"א), שהאיסור הכנה הוא רק כשרוצה להרויח זמן שלא יצטרך לעשותו אחרי שבת או אחרי יו"ט, אבל באופן שאם לא יעשנו היום, יפסיד, כגון שיפריע לשמחת יו"ט אם יצטרך להמתין, ע"ז לא גזרו (שו"ת שבט הקהתי ח"א סי' קנ"ח, וספר ה' המועדים פ"ב הערה 101, שו"ת מחזה אליהו ח"א סי' ס"ד), ומ"מ לכתחילה יוציאו ביו"ט מהמקפיא בזמן שיכול להפשיר לפני יו"ט

שני, ושלא יהא ניכר להדיא שעושה כן לצורך הכנה, ואם הוא מרק, לכתחילה יניחו במשקים אחרים כדי שיפשיר בהם, וא"כ הוא מבשלו כשהוא קפוא, דכיון שמותר לבשלו ממילא לא שייך איסור נולד (עי' שו"ת שבט הלוי ח"א סי' צ').

ריסוק תפוי"א במועד

כ' המ"ב (סי' תק"ד סק"א וסק"ט) שאוכלים שהם גידולי קרקע, שיתקלקלו אם יטחנם לפני יו"ט, מותר לדוחם ביו"ט, וי"א שאין נוהגים להקל רק בשינוי, שמתוך כך יהיו העם זכורים שאסור לדוך רק מה שצריך לאותו יום. עוד כ' הרמ"א (שם ס"ג) והמ"ב (שם סק"ח), דמותר להשתמש בכלי המיוחד לכך בשינוי מעט, אבל אין להשתמש בריחיים. לפ"ז יש לדון אם מותר לרסק תפוי"א במועד, וכן למעך בננה ואבוקדו בשינוי המזלג לצורך יו"ט, וא"צ לשנות כל שטעמו נפגם אם יטחנו מערב יו"ט.

והנה גם לענין שבת ליכא איסור טחינה בתפוי"א מבושלים שנתמעכו ונתרככו ע"י הבישול כמבואר ברמב"ם (פכ"א מהל' שבת הי"ג), וכמו שביאר החזו"א (סי' נ"ח סק"ט), בישולו מפקיעתו ממלאכת טחינה, כיון שטחינתו נוחה, ואין שם מלאכה עליו (וע"ע תהלה לדוד סוסי' רנ"ב), אבל אסור לרסקם בכלי המיוחד לכך (עי' שש"כ פרק ו' סעיף יז), ומ"מ ביו"ט, כל שאין הדרך לעשותו לימים רבים, מותר גם בכלי המיועד לזה. אך כל זה באופן שכבר נתמעכו ע"י הבישול, ואינם מחוסרים אלא מיעוד, אבל כשלא נתרככו ע"י הבישול, אסור לרסקן בשבת (שש"כ פ"ו הערה כ"א בשם מרן הגרשז"א ז"ל), אבל ביו"ט יש להתיר בכל גווני (מרן הגרשז"א זצ"ל במבקשי תורה על ה' יו"ט עמוד רנ"א, ויו"ט כהלכתו פ"ט ס"ג).

אבל י"א שמצוי שתפוי"א מבושלים אינם מפיגים טעמם כשנעשים מערב יו"ט, ובכה"ג כל שהיה אפשר לעשותו מערב יו"ט, אין לעשותו ביו"ט אלא בשינוי. בשו"ת להורות נתן (ח"ג סי' כ"ז) כ' דלמעך תפוי"א מבושלים בכלי מיוחד והוא יוצא מעוך דרך הנקבים, יש להתיר בשינוי עכ"פ, דהיינו למעך על השולחן ולא בתוך קערה (אם הרגילות למעכו בקערה, אפשר אם ימעכו על צלחת נחשב כשינוי וצ"ע), וסיים דלמעשה מנהג הנשים שלא לטחון ביו"ט שום דבר בכלי המיוחד לכך, ונוהגין למעך בכף או מזלג, ומ"מ בשעת הצורך, כגון שיש הרבה אורחים יש להקל ע"י שינוי הנ"ל (וכעין זה כ' בהלכות המועדים פ"א סי' ז, ובהל' חג בחג על ה' יו"ט עמוד קפ"ב, ובשו"ת אז נדברו ח"ח סי' נ"ד סק"ב).

הוצאת דיסקית מתכת של נרונים ופתילות הנרות מהכוסית

מנהג הרבה נשים להדליק נרות שבת ויו"ט בנרונים, וכאשר הנרות גמרו לבעור בליל יו"ט, נשאר דיסקית ממתכת בתוך הכוסית, ויש לדון אם יש איסור להוציא הדיסקית ביו"ט כדי לאפשר הדלקת נרות שבת, דלכאורה יש בזה משום איסור מוקצה.

אבל רע"א (בהגהות על או"ח סי' תק"א ט"ז סק"ז) כ' וז"ל לענ"ד לטלטל להוציא הפתילה הישנה מפני החדשה, בלאו הכי הוא היתר גמור, דטלטול מוקצה לצורך אוכל נפש (שמחת יו"ט) בלי שימוש, קיי"ל דשרי כדלקמן סוסי' תק"ט (וכוונתו למשי"כ שם הרמ"א דמותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש ושמחת יו"ט) עכ"ל.

ואמנם הי' מקום לדון בראייתו, דהרי נרות שבת אינם אוכל נפש ממש, אא"כ נאמר שיש היתר לטלטל מוקצה גם לצורך מכשירי אוכל נפש. והנה המ"ב (סי' תקי"ח סק"ד) הביא מש"כ הח"א (כלל ק"א ס"ה) דאם המפתח של האוכלין הי' מונח בתיבה המיוחדת למעות, ומונח שם מעות דהוי מוקצה, מותר להוציא התיבה כדי ליקח ממנה המפתח, דהא מותר לטלטל מוקצה לצורך אוכל נפש (עי' בשלחן שלמה סוסי' תק"א שמרן הגרשז"א זצ"ל הביא ראיות ליסוד זה מהראשונים, והבין דזהו בגדר מכשירי אוכל נפש, אבל לכאורה יש מקום להעיר לשיטת רע"א הנ"ל דאפשר זה נחשב כאוכ"כ ממש).

אבל מרן הגרשז"א זצ"ל (שש"כ פ"ג הערה פ"ז) הקשה, דלכאורה נראה, הא דהנאת אורה נחשבת כמכשירי אוכל נפש, היינו דווקא אם אין שם אור אחר מתחילה, רק האור הזה שמדליק עכשיו, אבל כשיש כבר נורות דולקות אלא שהוא מוסיף עוד אור, צ"ע אם זה נחשב כמכשירי אוכל נפש כיון

דבלא"ה איכא אור, וא"כ נאמר דיש סברא להקל מדין הואיל, כיון דנר זה ראוי להעמידו בבית אפל שאין שם אור אחר, וא"כ נחשב הדלקה זו כמכשירי אוכל נפש ממש. ומה"ט פסק דמותר להוציא שאריות של פתיל צף מהכוסיות ביו"ט. אבל לכאורה יש להעיר בהיתר זה, דהרי הפנ"י בביצה (ל"ג. ד"ה בגמ' ת"ר) והפמ"ג (פתיחה להל' יו"ט ח"ב סק"י"ד) נקטו דאין היתר לטלטל מוקצה לצורך מכשירי אוכל נפש.

והנה אם הנדון הוא בליל יו"ט ראשון בא"י, או בליל יו"ט שני בחו"ל, הי' מקום ללמד זכות על המקילין לטלטל מוקצה לצורך הדלקת נרות יו"ט, משום שהוא לצורך שמחת יו"ט, אלא דהא גופא צריך ראייה, ובאמת הפמ"ג (א"א סי' תק"ט סק"י"ו) והא"ר (שם סק"י"ט) כ' דמשום שמחת יו"ט לחודי' אין להתיר טלטול מוקצה וא"כ הוא לצורך אוכל נפש שהוא שמחת יו"ט, אבל משום שמחת יו"ט לחודיה אין להקל.

אבל מאידך גיסא, בשו"ת נוב"ק (יו"ד סוסי' צ') משמע דגם לצורך שמחת יו"ט לחודי' מותר לטלטל מוקצה, דהשואל שם רצה להתיר קבורת נפל ביו"ט משום שמחת יו"ט שהכהנים לא יצטרכו לצאת מן השכונה, וכ' הנו"ב דכיון שאין מצוה בקבורת נפל, היאך שייך להתיר הקבורה, ודי אם הי' כדאי לדחות יו"ט משום שמחת יו"ט להתיר הטלטול ולהוציאו לחוץ, אבל היאך נתיר הקבורה שיש בו מלאכה שלא לצורך שמחה. הרי מבואר דס"ל דמותר לטלטל מוקצה לצורך שמחת יו"ט, כדי שהכהנים לא יצטרכו לצאת מהשכונה. אבל להלכה כ' המ"ב (סי' תקכ"ו סק"ל) דאסור להוציא המת מהבית כדי להתיר לכהנים להכנס לבית. הרי מפורש דאין להקל בטלטול מוקצה לצורך שמחת יו"ט לחוד.

אבל בנד"ד דמיירי לצורך מכשירי אוכל נפש, כדי לאכול הסעודה בנרות דולקות, אפשר יש לסמוך להקל לטלטל מוקצה לצורך שמחת יו"ט כה"ג. והנה במ"ב (סי' תקי"ד סק"ל) משמע, דיש להתיר הבערה לצורך שמחת יו"ט, מדכתב וז"ל אכן אם עושה זה לאיזה צורך כגון להראות עשרו ופזרונותיו, כיון שאין מתכוון בזה לצורך יו"ט או לצורך גופו כלל אסור, אכן אם עושה זה לכבוד יו"ט פשוט דמותר, וגם מצוה איכא, ואע"ג שכבר הדליק נרות של ברכה, כשמוסיף נרות להרבות אור בביתו איכא שמחת יו"ט עכ"ל.

לפ"ז נראה, דאם התירו להדליק נרות (שהוא איסור דאורייתא) לצורך שמחת יו"ט, בודאי גם מותר לטלטל מוקצה, שאינו כ"כ חמור כמו הדלקה, לצורך שמחת יו"ט הכרוך באוכל נפש, וא"כ יהי' מותר להוציא הדיסקית מהכוסית ביו"ט כדי להדליק שם נר חדש, אבל בנד"ד דמיירי בהוצאת הדיסקית מהכוסית, שהוא טלטול מוקצה ביו"ט לצורך סעודת שבת, הרי אין בזה ההיתר של שמחת יו"ט.

לדינא פסק מרן בעל שבט הלוי זצ"ל (הובא בספר נחלת ישראל עמוד תרפ"ב), דעדיף להוציא הדיסקית ע"י טלטול מן הצד. ואמנם הפוסקים דנו לגבי טלטול מן הצד כשדרכו בכך, וכאן הרי הדרך הוא להוציא הדיסקית ע"י דבר אחר כגון בכפית או במברג, מ"מ צ"ל שמרן בעל שבט הלוי זצ"ל ס"ל דבכמה צירופים יש להקל בנד"ד.

אבל לכאורה יש להעיר עוד הערה, דהרי כל ההיתר להוציא המוקצה ע"י דבר אחר, הוא לשיטת הט"ז (סי' ש"ח סק"י"ח) שפסק דאם יש לו צורך להשתמש במקום בשלחן שמונח שם עצמות וקליפין, מותר לגוררם מן המפה ע"י סכין, דטלטול מן הצד ככה"ג לצורך דבר המותר שרי, וכן פסק שם המ"ב (סי' קט"ו), אבל לפי השו"ע הרב (סי' ש"ח ס"ס) וחזו"א (סי' מ"ז סק"י"ד) החולקים על הט"ז, וס"ל דכשגורר מוקצה ע"י סכין נחשב כטלטול גמור דאינו אלא כידא אריכתא דילי, א"כ הי"ה בנד"ד יהי' אסור להוציא הדיסקית ע"י כפית או מברג כדי להשתמש במקומו, וכבר העיר כן השלמי תודה (יו"ט סי' ח"י סוסק"ז עמוד קמ"ה). אבל בשו"ת מנחת פרי (ח"ג סי' מ"ט סק"א) העיר ע"ז, דלכאורה גם לפי מרן החזו"א צ"ל יש להקל לפמש"כ החזו"א (סי' מ"ז סק"י"ו וסקכ"א) דטעם ההיתר לכבד הבית ולטלטל העפר המוקצה, אפילו כשאינו נחשב כגרף של רעי, הוא משום שהוא בטל לגבי הרצפה, ומה"ט כ' שם (סקט"ו) דהיכא דליכא חשש של בורר, מותר גם להסיר זבוב או שאר מוקצה מהכוס והקערה, ואין בזה משום טלטול מוקצה, וא"כ הי"ה בנד"ד יהי' מקום להקל להוציא הדיסקית בטלטול מן הצד.

תבנא לדינא, מרנן הגרשז"א זצ"ל והגריש"א זצ"ל מקילים להוציא הדיסקית של נרונים מכוסית הזכוכית כדי להניח בה נרון חדש, והסבירו משום שהדיסקית בטילה לפמוט, וממילא אין בה איסור מוקצה, ואע"פ שיש לדון דכיון שהן מפריעות להדלקת הנר, יש לדמותן לאבן שע"פ החבית המעכבת את הוצאת היין, ומחמת זה יש לה חשיבות ואינה בטילה, מ"מ הכא קיל טפי, כיון שאין שום חשיבות לדיסקית, ובפרט אם היא דבוקה לפמוט (ארחות שבת ח"ב פ"ט הערה רפ"ו, מנשים באהל עמוד קכ"ח), ואילו מרן בעל שבט הלוי זצ"ל ס"ל דעדיף להוציאו בכפית, דאינו אלא טלטול מן הצד (נחלת ישראל עמוד תרפ"ב).

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' אחרי מות תשפ"ב

האם מותר להבטיח לגוי שיקנה החמץ ממנו אחרי פסח

מעשה שהיה ברב שישב עם הגוי לפני פסח כדי להסביר לו על הקנינים של מכירת חמץ, ושהוא מוכר לו את החמץ לחלוטין, וגם אם לבסוף לא יצליח לשלם עבור כל החמץ מיד אחרי פסח, בכל זאת המכר אינו בטל, והוא יצטרך להשלים את השווי של כל החמץ שקנה לפי הערכה של שלש שמאים. בסוף ההסברים, שאל הגוי, "מה לי ולצרה זאת, מה כל זה שוה לי אם אני חייב לשלם עבור כל החמץ אחרי פסח, בפרט שאין לו שום צורך בכל החמץ, אא"כ הרב מבטיח לי שהוא יקנה את כל החמץ ממני בחזרה אחרי פסח, ושאני ארויח מהעסק" (כנראה שמי שהוא אמר לו שככה יהיה), והסתפק הרב האם מותר להבטיח דבר כזה לגוי. והנה יש להקדים מש"כ הפוסקים בענין התנהלות קניית החמץ מהגוי אחרי פסח.

משא ומתן עם הנכרי לפני שקונים החמץ ממנו

כ' בקיצור שו"ע (סי' קי"ד ס"א) שאחרי פסח יבקש מן הנכרי שישלם לו את החוב שחייב לו עבור החמץ שקנה ממנו לפני פסח, וכאשר ישיבהו שאין לו כסף, יבקש ממנו שיחזור וימכור לו את החמץ (בשו"ת שם עולם סי' י"ג"כ כ"כ, אבל הציע שהרב יאמר לו שיאריך לו זמן פרעון החוב עוד לי יום, וכאשר הנכרי יאמר שאין תועלת בהארכת הזמן משום שאין לו מקור להשיג כ"כ הרבה כסף עבור כל החמץ, רק אז יבקש שיחזור וימכור לו את החמץ עם החדרים וכו') בעד כך וכך כסף, ויהיה דרך סוחרים ממש, ולא כחוכא בעלמא. אבל עדיין לא שמענו מזה שמותר להבטיח לגוי שיקנהו בחזרה ממנו, דבר שמראה לכאורה שכל המכירה היא חוכא וטלולה.

מחלוקת הראשונים אם מותר להבטיח לנכרי שיקנה החמץ ממנו אחרי פסח

כ' בשו"ע (סי' תמ"ח ס"ג) רשאי ישראל לומר לאינו יהודי בשעה חמישית או קודם, עד שאתה לוקח חמץ במנה קח במאתיים שמא אצטרך ואקחנו ממך אחר הפסח, אבל לא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי.

והנה מקור האי הלכתא היא בתוספתא, ונפסק להלכה בטור (סי' תמ"ח), והב"ח הביא מחלוקת הראשונים בביאור כוונת הישראל לגוי יעד שאתה לוקח חמץ במנה, קח במאתיים, שמא אצטרך ואקחנו ממך אחר הפסח". לפי האגודה כוונתו לומר לו, אע"פ שאתה צריך חמץ בשווי של מאתיים, תקנה ממני במנה, ואחרי פסח אני אקנהו בחזרה ממך במאתיים, וממילא תרויח בזה, אבל הרא"ש כתב דכוונתו לומר להיפך, אע"פ שאתה רק צריך חמץ השוה מנה, תקנה ממני חמץ השוה מאתיים, אבל לא יפרש לו שיקנהו בזול, ולתת לו אח"כ ריוח, דזה הוי כהערמה, והוסיף הב"ח דאפשר לפרש כוונתו, עד שאתה לוקח במקום אחר בזול במנה, קח ממני ביוקר במאתיים, שלאחר הפסח אני צריך אליו, ואתן לך ריוח ואקחנו ממך.

הרי מבואר בב"ח שיש מחלוקת ראשונים אם מותר להבטיח לנכרי שיקנה החמץ ממנו בחזרה, ושיתן לו ריוח, דאמנם לשון הטור הוא "ורשאי לומר לומר לו, עד שאתה לוקח במנה, קח במאתיים שאקחנו ממך אחר הפסח", משמע שמותר להבטיח לו שיקנה ממנו, אבל הב"ח כ' שמהתוספתא (פסחים פ"ב ה"ז) והרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ד ה"ז) והמרדכי (פסחים סי' תקמ"ט) ורבינו ירוחם משמע שנקטו הלשון "שמא אצטרך" כלשון השו"ע, דהיינו שאינו מבטיח ומתחייב שיקנה החמץ ממנו אחרי פסח, והעולת שבת (סי' תמ"ח סק"ג) פסק שאסור לכתחילה להבטיח לו שיתן לו ריוח ע"ז, וכן ביוסף אומץ (סי' תשי"ז) כ' וז"ל אכן רשות בידו לומר לו... ואפשר שאצטרך לו אחר הפסח ואקחנו ממך כפי רצונך עכ"ל. אבל באגודה (פ"ב סי' כ"ב) ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תת"ג) נראה שגם יכול להבטיח לו.

שיטת החת"ס ומ"ב בענין הבטחה לגוי

והנה בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קי"ג ד"ה וז"ל תוספתא) כ' וז"ל ואפילו בפירוש יכול לומר להגוי אם נשאר החמץ בידך עד אחר הפסח ותרצה למכרו, אז קרוב לודאי שאקחנו ממך במקח השוה עכ"ל. אבל המ"ב (סי' תמ"ח סק"ג) הביא בשם האחרונים (א"ר ומטה יהודה והגר"ז ומקור חיים) שמותר **אפילו להבטיח שיחזור ויקנה ממנו ויתן לו ריוח**. הרי מבואר במ"ב שמותר גם "להבטיח לו" שיקנה החמץ ממנו אחר פסח, ואילו רבינו החת"ס זצ"ל רק פסק שמותר לומר לו "קרוב לודאי" שאקחנו ממך, ולא כתב שיכול להבטיח לו.

שיטת המהרא"ל צינץ שאם מבטיח לגוי שיקנה ממנו החמץ אחרי פסח הוי תנאי במכירה ואסור

המהרא"ל צינץ זצ"ל בהגדה של פסח ברכת השיר (בדינים השייכים להל' פסח אות א' ד"ה גם במה – עמוד ע"ח) הקשה על המקילים בזה, ופסק דאסור להבטיחו להדיא, "משום שאם יאמר לו קודם שנגמר המקח בהבטחה גמורה, הוי כמו תנאי".

שיטת הח"א שמותר להבטיח לגוי שיקנה החמץ ממנו אחרי פסח אבל אסור למכור החמץ בתנאי

מאידך גיסא, הח"א (כלל קכ"ד סי' ז') כ' וז"ל אסור להתנות עמו שיחזור ויקנה ממנו לאחר הפסח, אבל מותר להבטיח לו שיקנה ממנו לאחר הפסח ויתן לו ריוח עכ"ל. הרי מפורש שיש לחלק בין אם "מתנה" אתו שיחזור לקנותו ממנו, ובין אם "מבטיח" לו שיקנה ממנו אחר פסח.

ביאור למה מותר להבטיח לגוי שיקנה החמץ ממנו אחרי פסח

והנה נפסק ברמב"ם ובשו"ע (סי' תמ"ח ס"ד) שאסור למכור את החמץ לגוי בתנאי, ואם עשה כן עובר בב"י וב"י, ולכן מובן היטב הנ"מ בין הני תרי לישני שכתב הח"א. ובביאור הדבר שמעתי, דלמעשה יש כאן שטר מכירה על מכירת כל החמץ לצמיתות בלי שום שיוור, ובלו שום תנאי, ובלו שום הבטחה מצד הישראל בשטר. אלא שהרב שמכר את כל החמץ לנכרי, הבטיח לו בעל פה שיקנה החמץ

ממנו אחרי פסח, ואמנם עי"ז הגוי חושב בלבו שאחרי פסח הוא ימכור את החמץ בחזרה וגם ירויח עי"ז, אבל כל זה אינו תנאי במכירה אלא דברים שבלב, והני דברים אין להם שום תוקף ע"פ התורה, ולהבדיל ע"פ חוקי המדינה.

לפי"ז מובן היטב למה אין חסרון במכירה כשמבטיח לו שיקנה החמץ ממנו אחר פסח, ואע"פ שהב"ח הביא בשם הרא"ש שלא יפרש לו שיקנהו בזול, ושיתן לו ריוח אח"כ, דזה הוי כהערמה, צ"ל דההערמה אינה בהבטחתו לקנות החמץ ממנו בחזרה, אלא במכירתו בזול ובהבטחתו שהגוי ירויח מהעסק אחר פסח. ואמנם המהרא"ל צינץ זצ"ל פסק דאסור להבטיח לו להדיא, משום שאם יאמר לו קודם שנגמר המקח בהבטחה גמורה, הוי כמו תנאי, אפשר יש ליישב תמיהתו, דהמכירה שם לא היתה בשטר רק בכסף ומשיכה, וממילא ההבטחה שלו יש לה תוקף של תנאי, א"נ אפשר התם מיירי שהבטיח לו לפני המכירה, וכלשונו "שאם יאמר לו **קודם שנגמר המקח בהבטחה גמורה**, הוי כמו תנאי", משא"כ אם הרב ממלא שטר ומסיים את כל הקנינים עם הגוי, ורק אח"כ מבטיח לו, הרי המקח כבר חל, ולא שייד תנאי אחרי שכבר נגמר המקח, ובכה"ג גם לשיטת המהרא"ל צינץ זצ"ל אין זה נחשב כתנאי. אמנם לפי ת"י זה, כשהגוי שואל לפני המכירה האם הרב מבטיח לו שיקנה ממנו בחזרה אחרי פסח, היה עדיף שיאמר לו "נדבר עי"ז אחר כך", ואז אחרי שכבר השלימו כל הקנינים, ומסר לו את השטר, יכול להבטיח לו, א"נ אפילו אם יבטיח לו לפני שעושה את כל הקנינים, אבל כיון שפרט זה לא כתוב בשטר, ממילא הוא נשאר כדברים שבלב שאין לו תוקף נגד מה שכתוב בשטר.

רוצה בקיומו

אבל עדיין יש להסתפק, האם יש איסור של רוצה בקיומו בצורת מכירת חמץ שבזמנינו, דהרי מבואר בשו"ע (סי' ת"ט) שהאיסור של רוצה בקיומו אינו רק בעי"ז וביין נסך (כמבואר בעי"ז ל"ב, סי"ג – ס"ה), אלא גם בחמץ, וע"ש במ"ב (סק"ג) דאם הגוי מחזיק טובה ליהודי, זה ג"כ בכלל רוצה בקיומו. ולכאורה עצם המכירה לנכרי אין בזה משום רוצה בקיומו אע"פ שמתכוון לקנות החמץ בחזרה אחרי פסח, והוא רצונו בקיום החמץ בעולם כדי שיוכל לקנותו בחזרה אחרי פסח, וגם מותר להבטיח לנכרי שיקנה החמץ בחזרה ממנו וכנ"ל, בכל זאת אין בזה חסרון של רוצה בקיומו, דהרי מבואר בשו"ת חת"ס (או"ח סי' קט"ז ד"ה ולעני"ד) ובמקור חיים (סי' ת"נ סק"ז), דלא מצאנו איסור רוצה בקיומו אלא כשרוצה להרויח, אבל להיות ניצל מהפסד לא שמענו (ועי"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ד סוסי' מ"ט שנקט להלכה כשיטת המקו"ח וחת"ס).

והנה אע"פ שאסור למכור חמץ לזמן, ולכן לא מהני למכור את החמץ רק לימי הפסח בלבד, מ"מ מותר למכור את החמץ לנכרי אע"פ שיודע שיחזירו לו לאחר הפסח, וכתב המ"ב (סי' תמ"ג סק"א) בשם המ"א (שם סק"ד) דמי שיש לו חמץ של ישראל אחר שהפקידו אצלו, ימכרנו לנכרי שיודע שיחזיר לו את החמץ אחר הפסח (כמנהג מכירת חמץ שלנו), ולא ימכרנו מכירה מוחלטת, וכתב המחצה"ש דאפילו אם מוכרו בשויו, ואינו מזלזל במקח, אפ"ה אסור, דרוצה אדם בקב שלו מתשעה קבין של חבירו.